

2

TOULE LIND

TAVALINE
PEREKOND

Toimetanud Pilleriin Torim
Kujundanud Angelika Schneider

© Tuule Lind ja Tänapäev, 2016
ISBN 978-9949-27-968-5
www.tnp.ee

Trükitud OÜ Printon trükikojas

Marta sündis tuhande üheksasaja kolmekümne kolmanda aasta juulikuus Linnumäe pere neljanda lapsena. Kümneaastased kaksikud olid kahe peale juba mehe eest väljas, viiene tüdrukutirts emal abiks, nõnda tõi pisitütre sünd peresse puhast rõõmu juurde. Mõlemad vanemad olid ilusa lauluhäälega ja leidsid rohkete toimetuste kõrvalt aega ka laulukooris kaasa lüüa. Kui seltsimaja tahtis oma vana harmooniumi välja visata ja uhkema asemele tuua, kauples isa selle endale, laskis asjatundjal korda teha ja sättis selle häärberisse aukohale. Tüdrukud ei ulatunud veel õieti lõõtsalaudadenigi, kuid himu pillihäält kuuldavale tuua käis kõigest üle ja kääksutamist oli õige tihti kuulda.

Heal järjel talus ei kasutatud võõrast tööjõudu, ka isapoolsed vanemad löid talutöodes käed külge – ehk sellepärast pääseski pere neljakümne esimesel aastal juuniküüditamisest. Kuigi venemeelne valitsus iseendaga hakkamasaajatest väga lugu ei pidanud, suutsid Linnumäe omad üsna hästi uue korraga kohaneda. Kui algas sõda, pagesid just täisikka jõudnud perepojad mobilisatsiooni eest metsa, tahtmata vene võimu eest surra, kuid usku sellesse, et rahulik elu kiiresti taastub, neil polnud. Lahinguid oli selles Põhja-Pärnumaa kandis üsna vähe, ent kui kuulid vihisesid ja pommid siiski langesid, pugesis peretütred ja ema kraavi, tõmmates endale plekkvanni peale, isa aga varjus uue ehitatava keldri süvendisse. Pärast rindejoone ülerullumist paigutati tallu sakslased, aga vennad ei tulnud ikkagi koju – uus riigikord ei töotanud midagi head ja poisid otsustasid äraootavale seisukohale jääda.

Maja oli ruumikas, just enne Marta sündi valminud hoones oli veel praegugi tunda uudsuse hõngu. Isa oli edumeelne mees, ülejala tegemist ta ei sallinud ja eluruumidki pidid olema viimase peal. Lausa pisar tuli pererahval silma, kui nad nägid võõraid sõdureid oma ilusates tubades saabastega ringi marssimas.

Asjaolusid arvestades olid need viis mundrimeest suhteliselt rahulikud tüübid, kuid aja jooksul koosseis vahetus ja järgmine kamp oli märksa rohkem väge täis. Marta vanemal õel Loreidal oli tõsiselt tegemist, et end himurate sakslaste eest hoida, õnneks sattus ta noorukese ohvitseri kaitse alla. Ja mitte üksnes kaitse alla – õrnamad tunded ei küsinud sõjaajast, rahvusest ega teadmata tulevikust. Kui rinne neljakümne neljandal aastal jälle Eesti pinnale jõudis, läks ka sakslaste elu kibedaks.

„Me peame uutele positsioonidele liikuma!” teatas vanim ohvitser. „Õhtuhämaruses hakkame minema, aga sina, Helmut,

jääd veel veidikeseks, paned siis talu põlema ja tuled meile Halingasse järele. Kas on selge?”

Noormees noogutas. Kui sakslaste kamp oli lahkunud, otsis Helmut Loreida üles ja haaras ta embusse:

„Tule minuga, lähme siit ära! Lähme Saksamaale! Mul on sõdimisest kõrini ja kui me praegu ei lahku, saame kõik surma. Venelased juba meid ellu ei jäta.”

„Hull oled või? Mis mõttes Saksamaale? Mu vanemad küll ei lubaks!” läks tüdruk ähmi täis, kuigi oleks tahtnud Helmutiga kas või maailma lõppu minna.

„Ruttu, meil pole aega pikalt mõelda! Mine tea, millal laevavahendus Saksamaaga lõplikult katkeb.”

Ta tiris tüdruku vanemate ette ja rääkis kogu loo ära.

„Issand, tütreke, sa oled ju alles kuusteist, kuhu sa ometi ...” ahastas ema, kuid isa säilitas kaine pea ja hakkas tegutsema. Ta otsis Helmutile oma poja riided selga, viskas mundri ahju ja aitas asju pakkida.

„Ma väga vabandan, aga mul kästi teie talu põlema panna. Mis oleks, kui süütame selle küüni seal eemal? Tulekuma paisatab ju pimeduses kaugele, siis on kindel, et nad tagasi ei tule ja midagi hullemat ei tee.”

Õige kiiresti sai kõik tehtud ja perekond jättis pisarsilmil Loreidaga hüvasti.

„Me jätame teie tsikli sadamasse, ehk saate sealt kätte,” ütles Helmut ja nad istusid ratta selga. Veel viiv ja varsti polnud ka põrinat enam kuulda. Kõik oli käinud välgukiirusel ja mahajäänutel oli tunne, nagu oleks tuulisepask nende elu segamini löönud. Justkui see veel vähe segamini oleks!

Sõja lõppedes ei kadunud aga hirm ja ärevus. Poisid olid ikka metsas, tütar Saksamaale läinud, sakslaste majutamine ilmselge kuritegu – mida kõike Vene võim nendega teha võis? Paistis

aga, et võimude jaoks jäid nad kahe silma vahele, ses kõrvalises maakohas polnud ilmselt erilisi pealekaebajaid. Elu läks vaikselt edasi.

Marta käis koolis. Sõja tõttu oli nii mõnigi aasta vahele jäänud, uus kord tõi kaasa uued õpikud ja täiesti teistsugused arusaamad. Marta ideoloogilisest õpetusest end segada ei lasknud, tema armastus oli muusika. Juba varakult oli ta oma kodusel harmooniumil kuulmise järgi viisid selgeks õppinud ja laulmine oli tema eriline kirg. Neljakümne üheksanda aasta kevadel, kui Martal oli viimane klass käsil, kutsus lauluõpetaja ta enda juurde:

„Mul on sulle ettepanek. Tahan sinu ja Tiidriku Antoniga koolivaheajal Tallinna minna. Mu õde töötab seal ühe tehase klubis ja neil toimub lauluvõistlus, kuhu on oodatud esinejad kaugemaltki. Oled sa nõus osalema?”

„Nalja teete või?” hõiskas Marta. „Muidugi olen nõus! Aga kas ema lubab?” muutus ta ärevaks.

„Lubab! Ma juba rääkisin su vanematega. Aga paki siis rohkem riideid kaasa, tead ju küll, seal mere ääres on külmad tuuled. Ja kingad ja pesu ja kleidid ... oleme ju mitu päeva. Ülehomme hommikul sõidame siis ära.”

Õnnelik tüdruk lippas kodu poole, õpetaja aga vaatas kaua talle järele ja tema silmis oli väga kummaline helk.

„Nii palju asju!” imestas Marta, kui ema talle riideid pampu toppis. „Ega ma sinna elama lähe!”

„Ole vagusi, õpetaja käskis, mine tea, kuhu te kõik lähete. Ja näe, su sünnitunnistus on ka siin, pane kindlasse kohta,” sõnas ema ja kui Marta oleks minekutuhinas tähelepanelikum olnud, märganuks ta, kuidas ema pisaraid tagasi hoiab. Hüvastijätt kippus pikaks venima, ema ei suutnud kuidagi tütrest lahti lasta, nii et too juba kärsitult pomises, et jääb niimoodi bussist maha. Koos

õpetaja ja Antoniga bussipeatusse minnes ei osanud elevil tüdruk aimatagi, millise ahastusega vanemad talle järele vaatasid.

Tallinnas Martale meeldis. Pannud asjad õpetaja õe korteris maha, tahtsid noored kohe linna avastama minna, kuid täiskasvanud võtsid hoo maha.

„Kõigepealt sööme midagi, puhkame veidi ja siis lähme vaatame, kus see meie esinemispaik asub,“ sõnas majaperenaine teed kallates ja tõi siis lauale leiva, purgitäie soolatud võid ja igapäevase lõigukese suitsusinki.

„Õhtul saame ju veel proovi ka teha, aga hommikul lähete linna vaatama. Peasi, et soojalt riidesse panete, et tuul häält ära ei viiks!“ manitses õpetaja. „Kontsert algab kell viis ja me peame aegsasti seal kohal olema.“

„Kontsert? Kas see polegi siis võistlus?“ imestas Marta.

„Noh, eks mõnes mõttes ikka on. Tehase poolt esinevad ka mõned ja pealegi, tähtis on ju see, et laulda saate, eks!“

Sellega oli Marta päri.

Kontsert läks väga hästi. Õpetaja Kiisa saatis klaveril ja noored laulsid. Marta plaksutati mitu korda tagasi. Õhtul olid kõik väga elevil ja uni ei tahtnud kuidagi tulla, veel kaua sosistasid noored omavahel, kuigi öö oli juba käes. Hommikul magasid nad kaua, kuulmata automootorite jõuramist linnatänavatel, uste paukumist ja mahasurutud ahastust. Päeval nad keegi linna peale ei läinud, välja arvatud õpetaja Kiisa õemes, kes tehases puududa ei võinud. Äraseletatud nägudega täiskasvanud istusid köögilaua ääres ja Marta küsimise peale vastas õpetaja, et tänavatel on veidi rahutu ja parem on tuppa jääda. Kojuminemisest juttu polnudki ja Marta ei söandanud ka teemat üles võtta, sest lootis veel pealinnaga tutvuda.

Nii möödus päev. Õhtu eel läks õpetaja õemehe töö juurde, et tema kontorist koju helistada.

„Noh?” küsis ta ainult, kui oli ühendust saanud.

„Läinud!” vastas koolidirektor, tema abikaasa.

„Kas oli probleeme? Küsiti?”

„Ei, ei mingit juttu.”

„Selge! Tuleme ülehommeme.”

Salme Kiisa pani toru ära, tõmbas pihkudega üle näo ja ohkas.

„Hakkame minema. Räägid sa täna või?” uuris õemees, kui nad uksest välja läksid.

„Ei, ma arvan, et homme õhtul. Las ta olla veel pisut aega õnnelik.”

„Kurat küll, elu või asi!” vandus õemees ja sülitas maha.

Järgmise päeva õhtul polnud õpetajal enam pääsu, ta kutsus Marta enda juurde kööki, et temaga neljasilmajuttu ajada.

„Vaata, Martake, mul on sulle üks väga tõsine jutt. See puudutab su perekonda. Nemad ... noh ...” sattus Salme kimbatusse.

„Kas nendega on midagi juhtunud?” ehmus Marta.

„Jaa, tõesti, juhtus ... Sa ju tead, missugune meie elu on, mis kõik on muutunud. Sa oled alles viisteist, aga oled oma elus nii palju kurja näinud. Kahjuks pole see veel läbi. Su vanemad ... nad viidi ära.”

„Viidi ära ... Kuhu? Kas ...” sosistas Marta.

„Jaa, Siberisse,” ütles Salme samuti sosinal. „Eile hommikul. Nagu sa arvata võid, oli nende „paturegister” üsna suur. Juba kuu algul hakkasid teatud ringkondades kuuldused levima, et meie külanõukogust on paaril perel minek. Mu abikaasa sattus kogemata kuulma, kui teie peret nimetati. Sellepärast ma selle Tallinna tuleku organiseerisingi, et sind päästa.”

„Nii et ema ja isa siis teadsid?”

„Muidugi!”

„Aga miks nad ise kodunt ära ei läinud? Miks nad lasksid end lihtsalt ära viia?” ahastas tüdruk.

„Ma küsisin nende käest, kas nad mõne sugulase juurde minna ei saa, kuid nad vist leppisid oma olukorraga. Ütlesid, et kui nad nimekirjas on, otsitakse niikuinii üles ja oma sugulasi löögi alla seada nad ei tahtnud.”

„Aga mina olin ju ka nimekirjas?”

„No me läksime riski peale välja. Õnneks sinu kohta nad ei küsinudki, külas oli ju varem teada, et sa sel ajal Tallinnas oled.”

„Aga kui ma nüüd tagasi lähen, siis ...”

„Sa ei lähegi tagasi, see oleks liiga ohtlik. Sa jääd siia!”

Marta surus käed vastu suud ja vaatas õpetajale veekalkvel silmadega otsa. Hulk aega ei suutnud ta midagi öelda, siis aga sosistas:

„Ma ei saagi enam koju minna?”

„Praegu küll mitte. Tuleviku kohta ei tea ju öelda, mine tea, kui kiiresti asjalood muutuvad. Võib-olla saab see kole aeg varsti otsa, sinu vanemad tuuakse tagasi ja siis saate kõik kodus kokku. Niikaua pead siin elama. Leida ja Endliga on kõik kokku lepitud.”

„Aga kas neid ei hakka keegi kimbutama, et mina ...”

„Ole rahulik, sa ei pea selle pärast muretsema. Ja kui minult kodus keegi sinu kohta küsib, ütlen nii, et läksid oma sugulaste juurde ja ei tulnud ärasõidu ajaks tagasi. Nende aadressi mina ei tea ja ei osanud ka kusagilt otsida.”

Marta vajus mõttesse ja vaikis hulk aega, siis küsis:

„Aga Anton, kas tema ka ...?”

„Ei, Antoni perega on kõik korras. Ma võtsin ta lihtsalt jälgede segamiseks kaasa. Küll ma tagasi minnes talle kõik ära seletan.”

Sel ööl Marta und ei saanudki. Hirm tuleviku ees vaheldus kaotusvaluga ja nüüd ei suutnud ta ära kahetseda, et vanematega

hüvasti jättes nii kärsitu oli olnud. Kas ta näeb neid veel? Oli ta ju varemgi kuulnud õudusjutte kaugest Siberist ja nüüd saadeti sinna tema oma vanemad. Marta tundis end maailmas täiesti üksinda. Kaksikud vennad, lõbusad ülekülapoised, olid juba sõja algusest saadik kadunud, õde polnud ta viis aastat näinud ja nüüd ... Marta pisaratel polnud lõppu.

Leidal õnnestus tüdruk tutvuste kaudu ühte kooli sisse soku-tada, nii et lõputunnistuse sai too kevadel ikka kätte. Õhtuti käis Marta tehase klubis, seal sai ta muusikale lähemal olla. Igal vabal momendil proovis ta pille – sõrmitšes kitarrri, proovis klaverit ja võttis torudki puhumiseks kätte.

„Sul on ikka looduse poolt anne kaasa antud!” kiitis Leida. „Tahad, ma õpetan sulle mõne pilli selgeks, saad tehase orkestris mängida?”

„Jaa, muidugi!” rõõmustas Marta.

„Või tahad sa kooris laulda?”

„Seda ka! Kõike tahan!”

Endel sai oma positsiooni tehase osakonnajuhatajana ära kasutada ja võttis tüdruku kontoris koristajaks. Elav ja õpihi-muline Marta sai kõigega hakkama ja kõigiga läbi ning Leidal oli hea meel, et nii ränk elumuutus tüdruku vaimu ära ei muser-danud. Marta muidugi varjas oma nutuhoogusid teiste eest, ta ei tahtnud pererahvast ilmaaegu muretsema panna. Pealegi oli tal pidevalt tegevuses olles vähem aega oma perekonna peale mõelda.

Viiekümnenda aasta algul sai ta vanematelt esimese ja ka ainsaks jäänud kirja. Ema sugulaste kaudu jõudis see Marta kodukülla ja õpetaja Kiisa tõi selle linna. Vanemad kirjutasid, et on end sisse seadnud nii hästi, kui sellises olukorras võima-lik, ja käivad kolhoosis tööl. Kuigi muretsesid tütre pärast ja küsisid mõistu teavet ka poegade kohta, oli kirja sisu suhteliselt

positiivne, imelikul kombel aga ühtegi kirja rohkem ei tulnud. Marta kirjutab antud aadressil mitu korda, igaks juhuks küll valenime all, kuid ei midagi.

Õpetaja Kiisa rääkis aga, et Pärnumaa metsades toimusid ägedad lahingud hävituspataljoni võitlejate ja metsavendade vahel. Surnuid oli mõlemal poolel ja sahistati, et Marta vennad olevat samuti hukka saanud. Kas see ka tegelikult tõsi oli, seda keegi ei teadnud, sest nende surnukehi polnud keegi näinud. Nende kodutalusse seati sisse kolhoosikontor ja kogu viljapuuaed olevat kütteks maha saetud. Kool veel siiski tegutses, aga direktor, õpetaja Kiisa abikaasa, olevat ametist vabastatud ja üks pealinnast tulnud noor mees asemele pandud.

Pärast õpetaja lahkumist vaevles Marta kaua südamevalu käes. Ta oleks nagu jälle orvuks jäänud, kuigi vanemad ju kusa-gil kaugel elasid. Muusika aitas teda pinnal püsida ja täiskasva-nuks saada. Mõne aasta pärast soovitas Leida tal juba ise teistele laulmist õpetada ja nii kutsusid nad hakkajamad naised kokku, et ansambliga algust teha. Kuigi noodikirja polnud Marta varem kunagi õppinud – esimese tutvuse heliredeliga tegi ta Leida abiga –, oli tal väga hea kuulmine. Akordid hakkasid tal peas justkui iseenesest helisema ja nõnda sai ta ka mitmehäälsed laule õpetada. Kuulmise järgi. Helide maailm oli palsamiks tema räsi-tud hingele. Ja oli õnn, et kadunud perekonna asemel täitsid tema elu nüüd muusika ja inimesed, kes hoolisid võõrast lapsest.